

nosti a zajímavý podnět pro srovnání s českou společností. Nicméně celkově kniha působí jako přinejmenším dva texty v jednom, kde teoretické a empirické kapitoly nic kromě tématu práce nespojuje. Gerbery sice jako motivaci pro tuto knihu uvádí snahu rozšířit diskusi o práci ze sociologického pohledu, nicméně z pohledu čtenáře tím nesourodé spojení dvou částí textu nemizí. Knize podle mého názoru chybí kontext současného sociologického bádání na téma práce na Slovensku, který by snad alespoň částečně osvětlil důvody, které Gerberého vedly k seskupení těchto kapitol do jedné knihy.

Jan Meyer
Fakulta sociálních studií,
Masarykova univerzita
janmeyer@mail.muni.cz

Paul Collier: *Budoucnost kapitalismu: Tváří v tvář novým úzkostem*

Praha, Argo 2020, 300 s.

Paul Collier se ve své osmé knize s názvem *Budoucnost kapitalismu: Tváří v tvář novým úzkostem* na 300 stranách zabývá socioekonomickými otázkami současného světa. Autor díky kombinaci své vědecké práce, vlastních životních zkušeností a syntézy vědeckých poznatků z širšího spektra sociologických oborů hledá důvody vzniku společenských propastí, popisuje jejich dopady na společnost a navrhuje jejich řešení. Jednotlivé oblasti rozebírá ve čtyřech částech knihy s názvy *Krise, Obroda etiky, Obroda inkluzivní společnosti* a *Obroda inkluzivní politiky*.

V první části knihy autor popisuje rozšíření společenských trhlin a politický, ekonomický a společenský vývoj, který toto rozšíření ovlivnil. Collier mimo jiné uvádí historického původce problémů: zničení výhod sociální demokracie středostavovskými intelektuály (s. 23). Na pravici autor inter alia negativně hodnotí ignorování po-

zitivních dopadů státních zásahů na ekonomiku a společnost nebo přeceňování možností neviditelné ruky trhu. Na levici mimo jiné kritizuje posedlost lidskými právy, která jsou ale oproštěná od povinností. Jeho politický postoj, který sám označuje za centralistický, pak shrnuje citace: „aktivní stát potřebujeme, ale musí se spokojit se skromnější rolí. Trh potřebujeme, ale musí jej usměrňovat představa smysluplného cíle zasazeného do pevného etického rámce.“ (s. 37) Collier akcentuje, že kapitalismus je sice stěžejní pro blahobyt a má za sebou mnoho úspěchů, upozorňuje ale také na to, že individuální zkušenost s kapitalismem nemusí být přímočaře pozitivní a že mnoho lidí aktuální stav tohoto systému zpochybňuje. Pro řešení problémů tak kniha nabízí soubor opatření, která autor pojmenovává *sociálním maternalismem* (s. 37).

Druhá část knihy popisuje situaci, kdy moderní ekonomie charakterizuje člověka jako sice racionální ekonomickou, ale také sobeckou a chamtivou bytost. Lidé takoví ve skutečnosti nejsou, sám autor tuto část knihy uvádí: „moderní kapitalismus má potenciál nás všechny dovést k nebývalému blahobytu, jenže se zmítá v mravním rozkladu a má nakročeno ke špatnému konci. Lidé potřebují pocit smysluplnosti, ten jim kapitalismus neskýtá. Přitom by ale mohl.“ (s. 43) Skrze tyto úvahy se autor dostává ke stěžejním tématům knihy: narativům a recipročním závazkům.

Podobně jako se Yuval Noah Harari v knize *Homo Deus: Stručné dějiny zítřka* odkazuje na roli jazyka, vyprávění příběhů a písma pro chápání minulosti a budoucnosti a utváření dějin (Leda 2017, s. 157–178) odkazuje Collier na důležitou roli narativů. Mluví o jejich prospěšnosti při internalizaci našich morálních norem, propojení činů s důsledky, tvoření komunit a propojování sociálních bublin (s. 51–55). O pozitivní roli narativů, a potažmo recipročních závazků na morálních státech v období dvou desítek let po druhé světové válce, kdy: „vymanění z osidel Velké hos-

podářské krize nebylo jen dílem bezděčného stimulačního balíčku v podobě druhé světové války, ale souběhem mimořádného společného úsilí, v rámci něhož lidé vypracovali narativy o přínáležitosti a vzájemné povinnosti“ (s. 74). Důraz na reciproční závazky je ale v rozporu s aktuálním politickým diskurzem uplatňujícím především proklamace o právech jednotlivce a povinnostech na straně státu (s. 67). Pokud práva a povinnosti nejdou ruku v ruce, dojde k rozpadu důvěry i recipročních závazků (s. 67–69).

Autor shledává řešení mnoha současných problémů v obnovení vzájemných závazků ve třech sférách: v rodinách, firmách a národech, přičemž každé této oblasti věnuje v druhé části knihy jednu kapitolu. U každé sféry se dočteme o strukturním vývoji i faktorech aktuální krize i možných řešeních. Faktory i řešení z podstaty komplexnosti jednotlivých sociálních otázek nemohou být kompletní. Přesto ty, jež byly vyselektovány, jsou popsány jasně a přesvědčivě.

Collier tvrdí, že v minulosti byl osobní status člověka více svázán s jeho národní identitou, kterou nyní nahrazuje povolání nebo odbornost, potažmo výdělek. To vede k rozdělení lidí na kvalifikované obyvatele s vyšší mírou uznání a nekvalifikované obyvatele, kteří po uznání také touží, což má za následek oslabení sdílené identity (s. 75–78). Ta následně vede k poklesu důvěry mezi lidmi, ochabnutí smyslu pro povinnost mezi kvalifikovanou skupinou obyvatel a další eskalaci společenských problémů. Autor státům doporučuje spojit lidi skrze obrodu prostorových vazeb. Náležitost k národu, potažmo místu, vnímá jako zásadní, aby lidé měli zájem budovat a zlepšovat své okolí. Zjednodušeně se dá shrnout, že pokud se člověk cítí více Yorkshiřanem než inženýrem, bude mu více záležet na tom, aby své vzdělání uplatnil pro rozvoj Yorkshiru. Neopomíná zmínit ani rizika spojená se špatným uchopením národní identity.

V kapitole *Morální firma* autor zastává názor, že pro úspěch společnosti i firmy samotné je nutné, aby firmy byly odpovědné vůči svým stakeholderům. Zisk tak podle něj není cílem, ale spíše omezením, které musí být splněno, aby byla společnost úspěšná. V této kapitole se sám autor vymezuje vůči Miltonu Friedmanovi, u nějž odkazuje na jeho doktrínu z roku 1970 tvrdící, že primárním cílem firmy je zisk (s. 99). Opomíná ale Friedmanův dodatek, že cíl má být naplňován pouze za dodržení základních pravidel společnosti. Pravidel, která jsou zakotvena v zákonech, i těch, která jsou zakotvena v etických zvyklostech. Osobně tedy nevnímám Collierovy a Friedmanovy přístupy jako vzájemně se vylučující. Dále u firem popisuje konkrétní problémy například ve vedení.

Poslední sférou je rodina. Ta je podle Colliera pro vytváření pocitu sounáležitosti a udržování recipročních závazků nejmocnější (s. 133). I ta ale prochází změnou. Společenský, ekonomický i technologický vývoj vedl sice ke zvýšení osobního štěstí mnoha jednotlivců v „kvalifikovaných metropolitních rodinách“, ale také k tomu, že se stávají sobečtějšími a neochotnými přijímat rodinné závazky. Především pak v případech, když jim znepříjemňují nebo znemožňují individuální „sebeobjevování“ a plnění vlastních cílů (s. 134–139). Dopady na rodiny méně kvalifikovaných lidí jsou pak jiného typu, což opět vede k rozevírání sociálních nůžek (s. 139–145). Autor se v této kapitole věnuje tématům, jako jsou například rozvodovost, fenomén „výstavních dětí“, rozvoj antikoncepce nebo vznik dynastických rodin.

V druhé části knihy je též věnován prostor *morálnímu světu*. Autor v ní bezesporu nabízí mnoho podnětů k zamyšlení i návrhů řešení globálních problémů. Toto téma by si ale pro svou složitost a obsáhlou podobu podle mého názoru zasloužilo vlastní knihu.

Třetí část knihy se zabývá konkrétními společenskými propastmi a iniciativami ur-

čenými pro jejich zacelení. Autor při představování jednotlivých propastí postupuje strukturovaně. Stručně představí faktory ovlivňující vznik a rozšíření problému, explikuje jeho dopady, hledá původ a řešení. Někdy využívá seznamy potřebných změn, jindy ilustrativní scénáře. To vše doplňuje teoriemi, výzkumy i příklady z praxe. O proveditelnosti nabízených řešení by se v mnoha případech ale dalo debatovat. Minimálně v kontextu převoditelnosti nabízených řešení do českého prostředí bychom mohli narazit na překážky související s historií i kulturním kontextem. Popisované propasti i se svými důsledky jsou přítom v České republice přítomné.

Konkrétní postup, jakým je autor v knize představuje, si můžeme velmi zjednodušeně ilustrovat na propasti mezi metropolí a regiony. Collier na úvod představí aktuální data a historický vývoj. Původ propasti vidí v divergenci vztahu mezi produktivitou a specializací a vztahem mezi produktivitou a rozsahem ekonomické činnosti. Vysvětluje, že vliv má globalizační revoluce, která vede k rozpadu průmyslových klastrů a urbanizace. Popisuje sled událostí, kdy se pro nejlepší výsledky firmy i lidé shlukují v metropolích, což znamená odliv specializovaných pracovníků a peněz z regionů a nárůst nákladů pro udržení metropolí (s. 168–173). V těch nutně dojde ke zvyšování nájmů a cen nemovitostí i nároků na služby. Autor následně představí populistická řešení a pak hledá lepší. Konkrétně u této propasti představuje teorém Henryho George, který velmi zjednodušeně vychází z myšlenky, že půda včetně přírodních zdrojů patří všem, přičemž její hodnota roste z důvodu společenských změn, nikoliv z důvodu individuálního úsilí, a proto by měla být ekonomická renta z půdy zdaněna (s. 176–180). Ideálně by pak tato daň podle něj měla být jedinou daní nahrazující všechny ostatní. Collier ale na dalších stranách vysvětluje, proč v dnešní době tato premisa nemůže fungovat a na dvou scénářích ilustruje té-

ma výnosů z aglomerace a popisuje skupiny, které z nich těží (s. 180–184). Patří sem nejen majitelé nemovitostí, ale čím dál více i specializovaní single lidé s nízkými nároky na bydlení, které je stojí malou část jejich vysokého platu (proto není vhodným řešením daň z nemovitosti či půdy). Podle autora jsou výdělky těchto skupin často umocněny činností ostatních v rámci aglomerace, což popisuje spíše tvorbu renty. Koncept ekonomické renty v klasické ekonomii popisuje výnos za majetky, které nejsou vyprodukovány prací, nebo majetky vzniklé za vstupy ve formě určitého privilegia. Tato renta by měla být podle Colliera daněna, k čemuž sepisuje argumenty i postup. Zmíněné dvě skupiny totiž získávají finance na úkor jiných, bez kterých by metropole také nefungovaly: lidí, kteří žijí na venkově, a obecně řadových občanů. Autor proto tvrdí, že výnosy aglomerace „výherců“ by měly být zdaněny a použity na pokrytí nákladů k vytvoření nových shluků produktivní práce v regionech (s. 189–199). Tento proces je popsán v další podkapitole, které předchází shrnutí, proč daný daňový návrh již nebyl realizován a jaké lze očekávat politické argumenty proti jeho zavedení (s. 186–189).

Podobně autor popisuje a hledá řešení dalších společenských trhlin. Mezi konkrétní návrhy této části knihy patří podpora veřejných mateřských škol, snaha o rozmanité zastoupení dětí z různých společenských vrstev ve třídách, nutná změna ve vnímání vysokoškolských titulů a mnoho dalších. Otevírá také například téma globalizace a migrace.

Poslední část knihy je pak primárně shrnutím předchozích, více se ale zabývá tématem polarizace společnosti, zmenšováním vlivu středové politiky nebo poklesem důvěry v politiku a dopady těchto trendů.

V kontextu finálního zhodnocení knihy je na začátek nutná úvaha, zda název knihy *Budoucnost kapitalismu* s podtitulem *Tváří v tvář novým úzkostem* odpovídá jejímu

obsahu. Predikce budoucího vývoje kapitalismu totiž v knize veskrze nalézt nelze. Collier se spíše zabývá aktuálním stavem společnosti a socioekonomickými otázkami, které jsou kapitalismem ovlivněny. Dílo každopádně přesvědčivě ilustruje propojenost ekonomie s ostatními sociálními vědami.

Pro českého čtenáře je důležité zmínit, že kniha se zabývá spíše britskou zkušeností, ale nalezneme v ní také příklady třeba z USA a Francie. V některých kapitolách bych ocenila více příkladů ze zemí bývalého východního bloku nebo třeba z afrických zemí, v nichž autor realizuje část svého výzkumu. Jak již bylo řečeno, u mnoha příkladů a návrhů řešení vnímám náročnou převoditelnost do českého kontextu.

Vzhledem ke zvyšující se ekologické úzkosti ve společnosti bych také očekávala, že se autor v knize více zaměří na ekologické otázky, které v kontextu budoucnosti kapitalismu vyvstávají. V mnoha kapitolách mi též chybělo zapojení faktoru víry. Vzhledem k tomu, že autor napříč knihou opakovaně vybízí k budování sdílené identity, pociťuji, že opomíná nebo nepovažuje za důležité historické zkušenosti a strasti minoritních skupin. Důležité je také zmínit, že kniha byla v originále vydána v roce 2018, popisuje tedy problémy světa před pandemií onemocnění covid-19 a válkou na Ukrajině. Tyto dvě události jistě mnoho v knize probíraných témat ovlivňují

V neposlední řadě je nutné říci, že kniha je tematicky rozkročená, což nutně vede ke zjednodušování nebo povrchovému vysvětlení jednotlivých fenoménů. Některá řešení pak mohou působit příliš jednoduše, až utopicky.

Karolína Hájková

Institut komunikačních studií a žurnalistiky,
Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova
karolina.hajkova@fsv.cuni.cz

Ivan Leudar and Jiří Nekvapil. *Dialogical Networks*

Abingdon and New York 2022: Routledge, 342 pp.

In *Dialogical Networks* Leudar and Nekvapil (2022) assemble two decades of their work to achieve two main goals: (1) to advance our understanding of dialogical networks (DNs) and (2) to extend the inquiry into how participants use their past in social activities and conversations. I believe that that the book achieves both these goals, and the resulting historical analysis of past works and reflections comes together at the end to form a basis for a theory of dialogical networks. However, as even the authors suggest in the introduction (p. 6), this is not a book you should read cover to cover. I suggest approaching this historical analysis with your own main goal in mind.

The book is thematically structured into four chapters along with an introduction and a conclusion where a theory of DNs is defined as sequentially organised communications that govern face-to-face interactions. DNs are not coincidences; they are participants' accomplishments, resourced by shared conversational practices (p. 292). Each of the four chapters contains one or more previously published articles analysing different historical events in the Czech Republic or the United States followed by a 'Reflection' chapter that discusses what role the DNs played and how the DNs were developed from the ground up. Every subsequent reflection chapter returns to the preceding chapters, puts them in a historical perspective, and explains how they contributed to the construction of DNs theory. The authors highlight their past mistakes and show how their methodology for analysing different context sources evolved. Starting in chapter three, the analysis of DNs is accompanied by insights on how DN participants use their past in conversations and how it helps define the topics within DNs.